

Opće hrvatske učiteljske skupštine 1871.–1878. i njihovo političko, nacionalno integracijsko i modernizacijsko značenje

UDK: 37.014.5:94(497.5)“1871/1878“

Pregledni članak

Primljeno: 2. 7. 2012.

Prof. dr. sc. Nevio Šetić¹

Sveučilište Jurja Dobrile, Pula

nsetic@unipu.hr

Sažetak

Po uzoru na velike periodične učiteljske skupštine u Austriji i Češkoj, okupljalo se tako periodično i hrvatsko učiteljstvo, u čijim su redovima predvodničku ulogu imali Ivan Filipović, Skender Fabković, Mijat Stojanović, Stjepan Buzolić i drugi.

Održane su ukupno tri općehrvatske učiteljske skupštine: prva – 1871. u Zagrebu, druga – 1874. u Petrinji, i treća – 1878. u Osijeku. U njima su sudjelovali predstavnici učiteljstva iz svih hrvatskih zemalja. Hrvatske zemlje nisu bile pod jedinstvenom upravom. Te su se zemlje, međusobno razdvojene, nalazile u ugarskom dijelu Habsburške Monarhije (Hrvatska i Slavonija) i

¹ Nevio Šetić je izvanredni profesor na Katedri za novovjekovnu i suvremenu povijest te predsjednik HPKZ-a. Autor je devet knjiga te niza znanstvenih i stručnih članka. Nositelj je više odličja, priznanja, zahvala, diploma i plaketa.

u austrijskom dijelu te Monarhije (Istra i Dalmacija). U takvim je okolnostima sastajanje učiteljstva s cjelokupnog hrvatskog prostora imalo, uz pedagošku i stalešku svrhu, i veoma važnu političku, nacionalno integrativnu i modernizacijsku zadaću. To je sastajanje bilo duhovni i politički vez razdvojenih dijelova hrvatskoga naroda. Kao takve, te su učiteljske skupštine zasmetale austro-ugarskom režimu, koji je zabranio njihovo daljnje sazivanje i održavanje.

Ključne riječi: učiteljstvo, skupština, škola, Hrvatska, Austro-Ugarska, hrvatska nacionalna integracija i modernizacija

O školskom i pedagoškom značenju općih hrvatskih učiteljskih skupština (*prvoj* – 1871. u Zagrebu, *drugo* – 1874. u Petrinji, i *trećoj* – 1878. u Osijeku) već je pisano. (Povijest školstva..., 1958., Stota obljetnica II. opće..., 1976., Stota obljetnica III. opće..., 1981. i Žalac, 1983.) Dakako, pisat će se još, jer pedagoški pogledi, izneseni na tim skupštinama, važna su sastavnica hrvatske pedagoške misli, koja i dalje istraživački izaziva stručnu i znanstvenu znatiželju. Uz svoju školsku i pedagošku misiju, te su skupštine imale i svoju izrazito *političku i nacionalno integracijsku zadaću* s obzirom na ono vrijeme i one prilike u kojima su sazivane i održavane. Ta njihova zadaća, i ostalo u vezi s njom, potakli su nastanak ovog članka.

Nacionalno integracijski i modernizacijski procesi do Austro-Ugarske nagodbe

Carevina Austrija bila je višenacionalna državna zajednica. Tim svojim obilježjem ona se bitno razlikovala od istonacionalno talijanskih i istonacionalno njemačkih zemalja, koje su provodeći integracijsku politiku, stvorile – u okviru svoga nacionalnog prostora – svoje *nacionalne države*.² O uređenju Carevine Austrije kao višenacionalne države ponajviše se raspravljalo tijekom burne 1848. godine. Među slavenskim narodima u toj Carevini najčujniji su bili glasovi za njezinu *federalizaciju*, čime bi se – sa stajališta svakog naroda – najadekvatnije realiziralo i tadašnje četrdesetosmaško mobilizacijsko geslo: *bratstvo, jednakost i sloboda*. Mađari su odbijali i centralističke i federalističke koncepte; svojom su oružanom pobunom 1848/49. nastojali steći potpunu državnu samostalnost i slobodu. U toj nakani vodila ih je i

² Talijani su se državno ujedinili 17. ožujka 1861 u tada proglašenoj *Kraljevini Italiji*, čijim je prvim kraljem postao Vittorio Emanuele II., dotadašnji kralj Kraljevine Sardinije. Nijemci su se državno ujedinili 18. siječnja 1871. u tada proglašenom *Njemačkom Carstvu*, čijim je prvim carem postao Wilhelm I. Hohenzollern, dotadašnji kralj Kraljevine Prusije.

ekspanzionistička težnja: *da im se država, kakvu su priželjkivali, stere od Karpata do Jadranskoga mora*.³

Tijekom francijozefinskog apsolutizma (1851.-1860.) bilo je potisnuto daljnje javno razmišljanje o unutarnjem ustroju Carevine Austrije. To javno razmišljanje ponovno je zaživjelo nakon uvođenja ustavnosti u listopadu 1860. Suprotno stajalištima i centralista i federalista, vladajući se vrh u Beču odlučio za svojevršno, *dezintegracijsko* državotvorno rješenje: za podjelu vlasti između dvaju najbrojnijih, a time i najjačih naroda u Carevini: *Austrijanaca* i *Mađara*. U tom je smislu 17. veljače 1867. sklopljena i *Austro-ugarska nagodba*. Otada se teritorij Carevine – u upravnom pogledu – sastojao iz dva dijela: *austrijskog* i *ugarskog*. Ta je složena, dualistička država dobila naziv: *Austro-Ugarska*. Austrijski i ugarski dio bili su povezani jedino ličnošću istog vladara iz dinastije Habsburg, koji u Austriji ima titulu cara, a u Ugarskoj titulu kralja, brigom o zajedničkoj obrani i vanjskoj politici, te obvezom financiranja tih zajedničkih službi. Službeni je naziv austrijskog dijela države glasio: *Kraljevine i zemlje zastupane u Carevinskom vijeću*, a ugarskog dijela države: *Zemlje krune Svetog Stjepana*.

Do Austro-ugarske nagodbe posatojala je nada da će hrvatske zemlje biti upravno sjedinjene.⁴ Austrijski su vladari u 19. stoljeću (najprije car Franjo II., pa Ferdinand I., zatim Franjo Josip I.) uporno odlagali to sjedinjenje, istodobno obećavajući da će se ono provesti. Međutim, od tih carskih obećanja nije bilo ništa. Austro-ugarskom nagodbom (1867.) potvrđeno je dotadašnje i daljnje stanje razjedinjenosti hrvatskih zemalja: *Hrvatska i Slavonija pripale su ugarskom, a Istra i Dalmacija austrijskom dijelu Habsburške Monarhije*. I to se više – za trajanja austro-ugarskog državnopravnog dualizma – nije moglo mijenjati.

Hrvatsko-Ugarska nagodba 1868. – školstvo autonomna nadležnost

Da bi uredili svoje odnose s Hrvatskom i Slavonijom, Mađari su odlučili da to urade *Ugarsko-hrvatskom nagodbom*. Kako su takvu nagodbu – kao državnopravni akt – trebala ugovoriti dva pregovaračka saborska odbora (ugarski i hrvatski) i

³ Za te neuspjele oružane pobune, mađarski su pobunjenici 14. travnja 1849. proglasili i detronizaciju Habsburške dinastije, odrekavši joj bilo kakvo daljnje pravo na kraljevsku krunu Svetog Stjepana.

⁴ Još potkraj prethodnog stoljeća, 1797., kad su se sve hrvatske zemlje prvi put našle u okviru Habsburške Monarhije, Hrvati su zahtjevali to sjedinjenje. – Poblize o tome v. rad Grge Novaka, *Pokret za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom (1797.-1814.)*, "Rad JAZU. Knj. 269.", Zagreb 1940., 1-110.

odobriti ju oba Sabora (Ugarski i Hrvatski), Mađari su se, s podrškom cara i kralja Franje Josipa I., pobrinuli da *oktroiranim izbornim redom* za novi Hrvatski sabor osiguraju u tom Saboru unionističku, promađarsku većinu, s kojom će lakše moći provesti svoj nagodbeni naum. Kako su to smislili, tako su to i uspjeli provesti. Dva su saborska odbora (ugarski i hrvatski) u svojim međusobnim pregovorima utanačila Ugarsko-hrvatsku (Hrvatsko-ugarsku) nagodbu, koju su potom u rujnu 1868. prihvatila oba sabora (Ugarski i Hrvatski). Ova je nagodba postala važeća danom 8. studenog 1868., kad ju je sankcionirao car Franjo Josip I. (Perić, 2000., 36) Otada je ostala na snazi sve do hrvatskog raskida državnopravnih veza s Austro-Ugarskom, 29. listopada 1918. (u vrijeme konačnog sloma i rasula te dvojne države).

U kratkoj preambuli Hrvatsko-ugarske (Ugarsko-hrvatske) nagodbe istaknuto je da tu Nagodbu sklapaju “kraljevina Ugarska, sjedinjena s Erdeljem”, i “kraljevine Hrvatska i Slavonija.” Pod *kraljevinama Hrvatskom i Slavonijom* podrazumijevala se samo *civilna Hrvatska* (kolokvijalno zvana i nazivom: Provincijal). To je bio teritorij, koji je sačinavalo 7 županija: Zagrenačka, Varaždinska, Križevačka, Požeška, Virovitička,⁵ Srijemska⁶ i Riječka (osim grada Rijeke i riječkoga kotara). Vojna krajina je bila zaseban teritorij pod zajedničkom austro-ugarskom vojnom upravom.

Tom je Nagodbom Kraljevina Ugarska priznavala “zemljišnu cjelokupnost Hrvatske i Slavonije” i istakla da će nastojati Hrvatskoj i Slavoniji priključiti, kao dio “ugarske krune”, Dalmaciju u tadašnjem njenom opsegu i *vojnu Hrvatsku (Vojnu krajinu)*, koju je sačinjavalo 11 pukovnija: *Lička, Otočka, Ogulinska, Slunjska, Prva banska,*⁷ *Druga banska,*⁸ *Varaždinsko-križevačka, Varaždinsko-đurđevačka, Gradišćanska, Brodska i Petrovaradinska.*⁹

U Nagodbi je dalje precizirano: da kraljevine Hrvatska i Slavonija, kao “politički narod”, imaju “svoj teritorij”, svoje “vlastito zakonodavstvo” i svoju “autonomnu vladu” (čl. 59.). Službeni je jezik u Hrvatskoj i Slavoniji – hrvatski (čl. 56.). Na čelu autonomne hrvatsko-slavonske Zemaljske vlade stoji ban, kojega imenuje car i kralj na prijedlog ugarskog ministra-predsjednika (čl. 51. i 53.). Državni su poslovi Hrvatske i Slavonije *autonomni poslovi* i *zajednički poslovi* s Kraljevinom Ugarskom. U hrvatsko-slavonske *autonomne poslove* spadaju zemaljsko zakonodavstvo, unutarnja uprava, pravosuđe, te nastava i bogoštovlje. U *zajedničke* hrvatsko-slavonske poslove s Ugarskom spadaju određivanje posrednih i neposrednih poreza, carine, državna

⁵ Sa sjedištem u Osijeku.

⁶ Sa sjedištem u Vukovaru.

⁷ S upravnim sjedištem u Glini.

⁸ S upravnim sjedištem u Petrinji.

⁹ *Hrvatsko-ugarska nagodba* (prema njenom cjelovitom tekstu u knjizi Josipa Šarinića, *Nagodbena Hrvatska*, Zagreb 1972.), čl. 65. i 66.

dobra, monopoli, poštanski i željeznički promet, državne ceste, luke, novčarstvo i bankarstvo, regulacija rijeka, ugovaranje državnih dugova... (čl. 6 – 10). Od sveukupnih novčanih prihoda, prikupljenih tijekom godine u Hrvatskoj i Slavoniji, 45% ostaje za hrvatsko-slavonske autonomne potrebe, a 55% ide za zajedničke hrvatsko-ugarske poslove. Nagodba je Hrvatskoj i Slavoniji donijela “podređen položaj” i nametnula joj “ozakonjenje mađarske prevlasti” (Perić, 2000., 41).

Školstvo je, dakle, spadalo u autonomne nadležnosti Hrvatske i Slavonije. Zemaljska vlada u Zagrebu, koja je počela djelovati od 16. kolovoza 1869., imala je tri odsjeka: za nastavu i bogoštovlje, za unutarnju upravu i za pravosuđe. Na čelu svakog od tih odsjeka bio je predstojnik odsjeka. Prvi predstojnik Odsjeka za nastavu i bogoštovlje bio je Dragutin Pogeldić, Odsjeka za unutarnje poslove – Robert Zlatarović, Odsjeka za pravosuđe – Josip Žuvić (Perić, 2000., 45).

Učitelji u strukovnim, političkim, nacionalno integracijskim i modernizacijskim procesima

U Zagrebu, glavnom gradu banske Hrvatske (Hrvatske i Slavonije) djelovalo je u to vrijeme nekoliko istaknutih učitelja. Među njima su se osobito isticali Ivan Filipović i Skender Fabković.

Filipović je stekao širu poznatost još 1852., kad je zbog pjesme *Domorodna utjeha*, tiskane u zagrebačkom zabavnom i poučnom listu *Neven*, osuđen na šestomjesečnu zatvorsku kaznu.¹⁰ Bila je to prva godina francijozefinskog apsolutizma (zvanog još, po ministru unutrašnjih poslova Alexanderu Bachu, i Bachovim apsolutizmom), za čijeg je trajanja svaki, pa i najblaži poziv na otpor surovo suzbijan i kažnjavao. Zbog odlaska na izdržavanje zatvorske kazne, Filipović je izgubio učiteljsko mjesto, koje je dotad imao u privatnoj pučkoj školi Petra Zoričića u Zagrebu. Nakon izdržane robije, učiteljevao je u Požegi (1854.-1863.). Od početka školske 1863/64. godine nastavio je svoje učiteljevanje u Zagrebu (u pučkoj školi na Kaptolu). Društveno inicijativan, poticao je staleško organiziranje učiteljstva. Ponajviše njegovim nastojanjem, osnovana je 1865. *Učiteljska zadruga* u Zagrebu – prvo učiteljsko društvo u banskoj Hrvatskoj.

Skender Fabković je bio profesor zagrebačke Učiteljske škole i od 1866. urednik pedagoškog časopisa *Napredak*.¹¹ (Taj je časopis pokrenut 1859. i otada do danas

¹⁰ Zbog toga je bio kažnjen zatvorskom kaznom i Mirko Bogović, urednik tog lista.

¹¹ Od 1873. njegov izdavač i nakladnik je Hrvatski pedagoško-književni zbor s tim da mu je za jednogmjla 1946. godine promjenjeno ime u Pedagoški rad pod kojim je objavljivao do 1991. godine kada mu je vraćeno ime *Napredak*

kontinuirano izlazi). U *Napretku* su surađivali učitelji iz svih dijelova Hrvatske i Slavonije. Neki su se od tih suradnika javljali povremeno svojim napisima i u drugim tadašnjim periodicima: u listu *Pozor*, u časopisima *Naše gore list* i *Dragoljub*. Njihovo djelovanje perom činilo ih je poznatim i izvan učiteljskih krugova. Svojim su ugledom doprinosili i ugledu škole u učiteljstvu kao staležu.

Vrijeme je to, kad je hrvatska politička scena bila poprilično napeta. Na toj su sceni bile vrlo aktivne tri političke stranke: *Narodno-liberalna stranka* (čije su pristaše nazivane: *narodnjacima*), *Narodno-ustavna stranka* (čije su pristaše nazivane: *unionistima*, *mađaronima*) i *Stranka prava* (čije su pristaše nazivane: *pravašima*). Kao ljudi, potekli iz hrvatskoga naroda i svojom profesijom najbliži je vezani za zagovor hrvatskih narodnih interesa, učitelji su se pretežito politički iskazivali kao narodnjaci, podržavatelji narodnjačkih prvaka Matije Mrazovića, Josipa Jurja Strossmayera, Franje Račkog, Ivana Mažuranića, Matije Mesića, Antuna Stojanovića, Ivana Vončine, Ambroza Vraniczanyja, Ljudevita Vukotinovića, Slavoljuba Vrbanića, Ivana Perkovca i još nekih. Među učiteljima, narodnjacima, najzapaženiji su bili Ivan Filipović, Ljudevit Modec i Tomislav Ivkanec. I Stranka prava, čiji su ideolozi, osnivači i prvaci bili Eugen Kvaternik i Ante Starčević, imala je svoje pristaše i među učiteljima. Ova se stranka zauzimala za najviši politički ideal hrvatskoga naroda: stvaranje samostalne hrvatske države. Vladajući režim gledao je u pravašima moguće veleizdajnike, jer su oni bili protiv gospodujuće prevlasti i Beča i Budimpešte. Priznavali su formalno – iz taktičkih razloga – kao budućeg kralja samostalne Hrvatske vladara iz dinastije Habsburg s tim da se on, stupujući na hrvatsko prijestolje, okruni krunom kralja Zvonimira, a ne više ugarskom kraljevskom krunom Svetoga Stjepana. Među simpatizerima pravaštva bili su najpoznatiji Skender Fabković i njegova supruga, učiteljica Marija Frec-hova-Fabković, koji su osobno i prijateljevali s Eugenom Kvaternikom i Antom Starčevićem.

Potrebno je istaći da su učitelji u civilnoj i vojnoj Hrvatskoj (tj. u Provincijalu i Vojnoj krajini) – od stranih jezika – pretežito poznavali njemački jezik, koji su učili tijekom svoje obrazovne pripreme za učiteljski poziv, a i inače koji su kasnije, u svojoj učiteljskoj službi, nastojali što bolje naučiti radi čitanja pedagoške literature na tom jeziku. Rijetko su bili hrvatski učitelji, koji su poznavali mađarski jezik. Pedagoška literatura na mađarskom jeziku nalazila se još u svojim začecima. Organizacija školstva i pedagoška misao u Mađarskoj imali su svoje uzore u organiziranosti austrijskog školstva i u austrijskim pedagoškim promišljanjima. Ta su promišljanja na području Austrije slijedila stvaralačke poticaje i iz susjednih njemačkih zemalja, kao i stvaralačke poticaje iz Francuske i Italije.

Najznačajnija pedagoška ustanova u tadašnjoj Austriji bio je bečki *Pedagogium* kao uzorno uređena ustanova za obrazovanje i odgoj učiteljskog podmlatka, a istodobno i kao pedagogijsko-znanstvena institucija, čiji su se profesori, slijedeći najsuvremenija pedagoška nastojanja i iskustva u ostalim europskim zemljama dokazivali i svojim pedagogijsko-istraživačkim i pedagogijsko-spisateljskim djelovanjem. Predlagali su školskim vlastima nacрте školskih propisa, mjere za promicanje pučkoškolske obuke, osnutak pojedinih stručnih i općeobrazovnih škola, sazivali su periodička pedagoška savjetovanja, poticali stvaralačko smišljanje i serijsku izradu učila kao i povremene izložbene prezentacije tih učila.

Iako se banska Hrvatska nalazila u sastavu ugarskog dijela Habsburške Monarhije, učitelji iz banske Hrvatske nisu nalazili svoje uzore u Mađarskoj. Njihova znatiželja bila je okrenuta prema Austriji, jer su tamošnja školsko-pedagoška praksa i tamošnji školski propisi bili na višoj, suvremenijoj razini. Razumljivo je stoga što su hrvatski učitelji i iz banske Hrvatske pokazali interes i za najnovije austrijske školske zakone: *Zakon od 25. svibnja 1868., kojim se uređuju odnosi između škole i crkve* i *Zakon od 14. svibnja o načelima nastave u osnovnim školama*. Premda su ti zakoni važili samo za austrijski dio Habsburške Monarhije (dakle: za *Kraljevine i zemlje zastupane u Carevinskom vijeću*), hrvatski su učitelji i iz banske Hrvatske vidjeli u njima rješenja, koja bi im dobro došla.

Učiteljska svijest: staleško organiziranje i povezivanje hrvatskih zemalja

Učitelji na području Hrvatske i Slavonije, a među njima prvenstveno oni u Zagrebu koji su se okupljali oko Ivana Filipovića, smatrali su da se treba ugledati i u učiteljsko staleško organiziranje i učiteljski staleški rad u Austriji i u Češkoj, te da, slijedeći tamošnje primjere organiziranja i organiziranog djelovanja, treba – nakon osnutka zagrebačke *Učiteljske zadruga* – krenuti dalje. Kako je banska Hrvatska – u administrativno-teritorijalnom pogledu – bila podijeljena na županije, a u okviru županija na podžupanije (kotareve), nastojali su da se u svakoj podžupaniji (kotaru) osnuje podžupanijsko (kotarsko) učiteljsko društvo. Ta su društva okupljala učitelje, što je iz više razloga bilo i potrebno i korisno, pogotovo stoga, što su se ona zauzimala i za zaštitu staleških interesa učiteljstva.

Daljnji koraci u staleškom povezivanju učiteljstva odnosili su se ne samo na bansku Hrvatsku, već i na čitav hrvatski nacionalni prostor – u okviru Trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Taj se prostor, upravno razjedinjen, nalazio u dvije države: *ugarskoj* i *austrijskoj*. Do upravnog sjedinjenja tog prostora nije moglo doći dokle god traje austro-ugarski dualizam, dok postoji Austro-Ugarska kao zajed-

nica dviju država, jer ni Ugarska, ni Austrija nisu željele da se među njima poremeti teško uspostavljena ravnoteža, da se smanji ili poveća teritorijalni opseg jedne ili druge strane.

Hrvati su, ne mireći se s takvim stanjem svoje razdvojenosti, smišljali kako – izvan austro-ugarskih državnih regula – povezati hrvatski sjever i jug. Prvi značajniji potezi u tom smislu izveli su banovinski narodnjaci. Oni su 1861. uznastojali da se barem jedan dalmatinski Hrvat nađe u zastupničkom sastavu Hrvatskoga sabora u Zagrebu. I svoj su naum ostvarili: Niko Veliki Pucić, dubrovački vlastelin, vatreni zagovaratelj sjedinjenja Dalmacije s banskom Hrvatskom, izabran je tada u izborništvu slobodnih i kraljevskih gradova za grad Križevce i tako time postao zastupnik u Hrvatskom saboru. (Sirotković, 1967., 241) Drugi potez u povezivanju hrvatskog sjevera i juga bila je *Prva dalmatinsko-hrvatsko-slavonska gospodarska izložba* u Zagrebu, koja je trajala od 18. kolovoza do 15. listopada 1864. Od ukupno 3.865 izložaka, najviše ih je bilo iz Hrvatske – 2.468, zatim iz Vojne krajine – 755, potom iz Slavonije – 563 i iz Dalmacije – 79. (Szabo, 1987., 203)

Sedmo desetljeće 19. stoljeća bilo je ispunjeno intenzivnim stranačko-političkim sučeljavanjima na čitavom hrvatskom prostoru sjeverno i južno od Velebita, zapadno i istočno od Učke. U banskoj Hrvatskoj nalazili su se u sukobima unionisti i narodnjaci. Podržavani od ugarske vladajuće politike, unionisti su imali političku prevlast. Njihov vođa, Levin Rauch, obnašao je od 27. lipnja 1867. dužnost namjesnika banske časti, a od 8. prosinca 1868. funkciju hrvatskoga bana. Pojedini istaknutiji narodnjaci bili su na razne načine šikanirani. Narodnjačko glasilo *Pozor* često je plijenjeno. Kad je unionistički režim 1867. zabranio daljnje izlaženje tog glasila u Zagrebu, ono je – pod imenom *Novi Pozor* – nastavilo izlaženjem u Beču sve do 1869. godine. Otada je pod imenom *Zatočnik*, izlazilo u Vojnom Sisku, gdje ga ban Rauch nije mogao progoniti, jer se Vojni Sisak nalazio pod upravom vojnokrajiske vlasti. – U Dalmaciji su se pristaše dalmatinske Narodne stranke sukobljavali sa tamošnjim autonomašima (Talijanima i talijanašima), koji su uživali podršku austrijskog režima. No, pod vodstvom svojih vrlo agilnih vođa Miha Klaića i Mihovila Pavlinovića, dalmatinski su narodnjaci postupno uspjevali pohrvaćivati škole i općinske uprave, iz kojih je istiskivan talijanski jezik i u koje je uvađan hrvatski kao jezik narodne većine. Oni su u saborskim izborima, održanim u srpnju 1870., uspjeli izboriti većinu zastupničkih mandata u Dalmatinskom saboru i otada su, kao saborska većina, bili politički predstavnici Dalmacije (Kisić, 1912., 104). U Istri su se odvijala politička sukobljavanja Hrvata i Slovenaca sa tamošnjim Talijanima i talijanašima. Tu su Hrvati i Slovenci bili većinsko stanovništvo. Podaci iz 1846. godine kazuju da je tada u Istri živjelo 134.445 Hrvata ili 58,95%, Slovenaca 31.995 ili 13,63% i Talijana 60.000 ili 26,32% (Manin, 2005., 582). Takav narodnosno sastav Istre nije se ništa

bitnije promijenio ni u sedmom desetljeću 19. stoljeća. Uživajući političku podršku austrijskog režima, istarski su Talijani (i talijanaši), premda su prema Hrvatima bili izrazita manjina, imali prevlast i u Istarskom saboru i u pokrajinskim organima uprave i u istarskim općinskim nadležnostima. Glavni pokretač tadašnjeg nacionalnog otpora i nacionalnih težnji istarskih Hrvata bio je Juraj Dobrila, biskup porečkopulski. On je postupno stvarao i okupljao svoje istomišljenike, čiji je politički glas postao osobito čujan i utjecajan od vremena pokretanja *Naše sloge*, lista za gospodarstvo i politička pitanja, koji je počeo izlaziti 1. lipnja 1870. u Trstu (Šetić, 2005.a, 10). Njegov naziv mnogo govori. On je trebao graditi i učvršćivati političku slogu među Hrvatima u Istri, a isto tako i političku slogu između istarskih Hrvata i Slovenaca. Jer, samo se složnim radom moglo ostvariti cilj: čuvati i sačuvati hrvatski i slovenski narodni identitet u Istri, rušiti i srušiti obespravljenost istarskih Hrvata i Slovenaca i postići njihovu ravnopravnost s tamošnjim Talijanima, te emotivno i politički usmjeravati hrvatski dio Istre prema njenom zajedništvu s ostalim hrvatskim zemljama, ali i slovenski dio Istre prema slovenskim zemljama. Zanimljivo kako su u tom relativno malom zemljopisnom prostoru djelovala tri nacionalno integracijska procesa, onaj među Hrvatima, onaj među Slovencima i onaj među Talijanima (Šetić, 2005.b, 809).

U nastojanju oko povezivanja učiteljstva iz svih hrvatskih zemalja došlo se u Filipovićeve suradničkom krugu u Zagrebu na zamisao sazivanja i održavanja periodičnih zajedničkih učiteljskih skupština (kako se to činilo i u Austriji, a po uzoru na Austriju i u Češkoj). Susreti i zbližavanje hrvatskih učitelja iz *ugarskog i austrijskog dijela Habsburške Monarhije* trebali su biti *svojevrsan izraz hrvatske političke i emotivne integracije*, hrvatski odgovor vladajućim Mađarima i Austrijancima u smislu: *vi ste nas, kao Hrvate, uporno međusobno razdvajali i držite nas u razdvojenosti, ali, evo, mi se sastajemo; zovu nas jedne drugima naša srca i naše težnje; gradimo i učvršćujemo svijest da smo pripadnici jednog te istog hrvatskog naroda; mi se, kao Hrvati, međusobno najbolje razumijemo; poštujemo se i volimo kao istinski svoji i gdje smo god na hrvatskome tlu – nalazimo se na svome: tu su naši korijeni, tu su naše kolijevke, tu su naši grobovi, tu je naša prošlost i budućnost; tu smo bili, tu jesmo i tu ćemo trajno ostati!* Hrvatski su učitelji smatrali da takve misli i takve osjećaje trebaju gajiti, njegovati i učvršćivati u svijesti i srcima svojih učenika.

Prva opća učiteljska skupština 1871. godine u Zagrebu

Nošeni tim pobudama, Ivan Filipović i njegovi najbliži suradnici iz zagrebačkih učiteljskih redova: Skender Fabković, Vjenceslav Mařík, Ljudevit Modéc i Antun Ir-golić pristupili su 1871. pripremanju saziva *Prve opće hrvatske učiteljske skupštine*. Dobivši dopuštenje Odsjeka za nastavu i bogoštovlje hrvatsko-slavonske Zemaljske vlade da mogu pripremiti i sazvati takvu skupštinu, oni su u *Vjesniku Prve obće hr-vatske učiteljske skupštine*, tiskanom kao poseban prilog *Napretka*, obznanili svoju nakanu o sazivu te skupštine, zamolili učitelje da dostave svoje prijedloge tema o kojima bi željeli da se raspravlja na toj skupštini i pozvali ih da u što većem broju dođu na tu skupštinu i da što aktivnije sudjeluju u njenom radu.

Da bi se skupština pripremila kako treba, njezini su se inicijatori organizirali kao njen Centralni odbor. Ovaj je Centralni odbor potakao osnivanje županijskih odbora u svih 7 hrvatsko-slavonskih županija. U svakom od tih županijskih odbora, uz nekoliko najagilnijih učitelja s područja županije, bio je i županijski školski nad-zornik. U Dalmaciji je – sa sjedištem u Zadru, glavnom gradu te pokrajine – osnovan Pokrajinski odbor za potporu *Prvoj obćoj hrvatskoj učiteljskoj skupštini*. Ti su po-dručni odbori (županijski i taj Pokrajinski) imali tri zadatka: prvo, da zainteresiraju učitelje za dolazak na skupštinu; drugo, da prikupe učila za izložbu učila koja će biti upriličena i otvorena u vrijeme trajanja skupštine; treće, da sabiru novčane priloge za troškove pripreme i održavanja skupštine.

Centralni je odbor pozvao na skupštinu i brojne goste: predstavnike vlasti i pred-stavnike učitelja iz susjednih zemalja, kao i predstavnike austrijskog, češkog i polj-skog učiteljstva.

Ta Prva opća hrvatska učiteljska skupština održana je 23., 24. i 25. kolovoza 1871. u Zagrebu. Za predsjedatelja skupštine izabran je Ivan Filipović, učitelj u Za-grebu, a za potpredsjedatelje Mijat Stojanović, učitelj u Zemunu, i Stjepan Buzolić, ravnatelj Muške preoparandije u Arbanasima kod Zadra. Skupštinu su pozdravili Dragutin Czekus, vršilac dužnosti zagrebačkog gradonačelnika, (Prva obća..., 1871., 22) Miroslav Dittes, ravnatelj bečkog Pedagogijuma, Andrija Praprotnik – u ime slovenskoga učiteljstva, učitelji Fischer i Maček – u ime češkog učiteljstva, učitelj Gerstman – u ime poljskog učiteljstva (Prva obća..., 1871., 24 i 25). Skupštini su stigli i brojni brzojavni pozdravi od pojedinih učitelja, školskih ustanova, učiteljskih staleških organizacija i drugih javnih djelatnika iz svih hrvatskih krajeva.

Prema izvješću Centralnog odbora skupštine postojala je među učiteljstvom želja da se na skupštini raspravlja o raznim odgojno-obrazovnim i staleškim temama. U vezi s time taj je odbor, do početka skupštine, primio 80 prijedloga. No, s obzirom na

trodnevno trajanje skupštine, nije bilo moguće uvažiti svaki od tih prijedloga, te je odbor odabrao za raspravu samo 12 tema. Bile su to teme o organizaciji rada pučke škole, o dužnostima pučkoškolskih učitelja, o potrebi što šireg obuhvata školovanjem i ženske djece, o obrazovanju i odgoju učiteljskog podmlatka, o školskim vrtovima sa stajališta gospodarskog prosvjećivanja, o ulozi škole u izgradnji narodne svijesti i narodnog jedinstva, o nelogičnosti uskraćivanja aktivnog i pasivnog izbornog prava pripadnicima učiteljskog staleža itd. (Prva obća..., 1871., 3 i 4).

U raspravi je sudjelovalo niz učitelja i učiteljica. Među učiteljicama svojom se aktivnošću osobito isticala Marija Fabković. Među učiteljima je bio izuzetno aktivan Mijat Stojanović, koji je više puta uzimao riječ, i svaki bi put kazao nešto domišljeno, korisno i zanimljivo. Govoreći o svrsi pučke škole, on je naglašavao da ona treba obrazovati i odgajati razborite ljude, “koji se služe svojim razumom valjano, pametno i dobro, ...ljude čudoredne, ...ljude koji dobro misle i djeluju, ...ljude značajne, ...ljude za posao”. (Prva obća..., 1871., 44) Što se tiče osnovnoškolskih čitanki i drugih priručnika, Stojanović je naglašavao da školski udžbenici ne bi smjeli “u sebi ništa sadržavati čime se povređuje ičije vjersko, narodno ili domovinsko čuvstvo” (Prva obća..., 1871., 62).

Od predavanja, održanim na skupštini, osobito je bilo sadržajno i instruktivno predavanje Ivana Dežmana, liječnika i književnika, pod naslovom “Škola prema zdravlju” (Prva obća..., 1871., 146-163).

Skupštini je nazočilo nekoliko stotina učitelja i gostiju. Njihov poimeničan popis donesen je na kraju knjige o toj skupštini (Prva obća..., 1871., 217-231).

Te godine (1871.) osnovan je i Hrvatski pedagoško-književni zbor u Zagrebu. Njegovi su osnivači bili: Ivan Filipović, Skender Fabković, Marija Fabković, Ljudevit Modec, Tomislav Ivkanec i Mijat Vrbanc – učitelji iz Zagreba; Stjepan Basariček – učitelj u Virovitici, Mijat Stojanović – učitelj u Zemunu, Sebald Cihlar – učitelj u Kraljevici, Janko Tomić – učitelj u Karlovcu, Ante Truhelka – učitelj u Osijeku, Franjo Stepanek – učitelj u Dubravi i Bartol Francelj – učitelj u Varaždinu. Zborova je Pravila 30. rujna 1871. odobrila hrvatsko-slavonska Zemaljska vlada i taj se datum uzima kao dan Zborova uključivanja u djelatni život, njegov radni početak. (Pedesetogodišnjica..., 1923., Sto godina rada..., 1971. i Šetić, 2011.) Zadatak je Zbora bio: da potiče stvaranje hrvatske pedagoške literature i da izdaje pedagoška djela hrvatskih autora, da organizira prevođenje i izdavanje stranih pedagoških djela, da potiče hrvatske pisce na stvaranje književnih djela za mladež i da bude nakladnik tih ostvarenja, da objavljuje – u prijevodu – i književna djela za mladež stranih pisaca, da podupire potrebu osnivanja hrvatskog školskog muzeja i drugih ustanova od interesa za hrvatsku prosvjetu i hrvatski učiteljski stalež. U Zborovo članstvo primani su samo pedagoški i književni stvaraoci, kao i drugi istaknuti zaslužnici za školstvo

i učiteljstvo. Pojedini Zborovi članovi, učitelji, bili su vrlo obrazovani ljudi, koji su svoje visoko obrazovanje stekli pretežito samoobrazovanjem.

Među ostalim događajima, koji su tijekom 1871. na sebe skrenuli posebnu pažnju, bila je buna u Rakovici od 8. do 11. listopada, čiji su organizatori, hrvatski pravaši, htjeli izbaviti Hrvatsku iz okova austro-ugarskog režima i učiniti ju slobodnom zemljom. Buna je bila slabo pripremljena, a i nije bilo dozrelo vrijeme za takve prevratne pothvate. Brzo je ugušena austro-ugarskom oružanom silom. Glavni inicijatori bune: Eugen Kvaternik, Ante Rakijaš i Vjekoslav Bach izgubili su tada svoje živote. Stranka prava – zbog te bune stigmatizirana od vladajućeg režima kao veleizdajnička organizacija – bila je kroz nekoliko slijedećih godina isključena s hrvatske političke scene.

Nezadovoljstvo u banskoj Hrvatskoj s financijskim odredbama Hrvatsko-ugarske nagodbe dovelo je do prve revizije te Nagodbe (1873.). Bili su uvaženi neki hrvatski zahtjevi, što je imalo odraza i u školstvu, jer je otada i školstvo dobivalo nešto više novca. Kako su tom revizijom uklonjeni glavni dotadašnji sporovi između narodnjaka i unionista, došlo je – kako su objašnjavali i jedni i drugi: u interesu banske Hrvatske – do njihove fuzije. Unionisti su, stapajući se s narodnjacima, prihvatili i naziv njihove stranke: Narodna stranka. Istaknuti narodnjak i književnik, Ivan Mažuranić, imenovan je hrvatskim banom. Među brojnim Hrvatima u banskoj Hrvatskoj, koje je obradovala vijest o izboru Mažuranića za bana, bili su i hrvatsko-slavonski učitelji, koji su od njega očekivali pokretanje rada na izradi i donošenju potrebnog i dugo očekivanog zakona o pučkome školstvu i o učiteljskim školama. Novi je Odsjek za nastavu i bogoštovlje Zemaljske vlade, u skladu s banovim nalogom, odmah pristupio tom poslu: oformio je širu radnu skupinu za izradu željenog školskog zakona, u koju je, osim pravnikâ i saborskih zastupnika, uključio i nekoliko najagilnijih učitelja iz redova Hrvatskog pedagoško-književnog zbora. Učitelji su u toj radnoj skupini bili njen najaktivniji i navažniji dio.

Druga opća učiteljska skupština 1874. godine u Petrinji

Početkom 1874., na poticaj vodstva Hrvatskog pedagoško-književnog zbora, pristupilo se pripremi II. opće hrvatske učiteljske skupštine imenovanjem njena Centralnog odbora. Iskustvo, stečeno u pripremi I. opće hrvatske učiteljske skupštine, primijenjeno je u potpunosti i u pripremi ove II. takve skupštine. Sve se odvijalo kako je nalagalo to iskustvo. Druga opća hrvatska učiteljska skupština održana je 25., 26. i 27. kolovoza 1874. u Petrinji. Taj se grad nalazio na području Vojne krajine. U njemu je bilo sjedište Druge banske pukovnije. Bio je on i značajno kulturno-prosvjetno središte Banije. Imao je i dobro uređenu učiteljsku školu.

Skupština je okupila nekoliko stotina učitelja iz svih hrvatskih zemalja. Bilo je i niz gostiju iz raznih područja javnoga života, među kojima nekoliko i iz inozemnih sredina. Održavanje skupštine u Petrinji, jednom od graničarskih upravnih sjedišta, imalo je, uz sve ostalo, i posebnu poruku: da je Vojna krajina dio hrvatskoga tla, da je došlo novo vrijeme u kojemu ona ne treba više biti velika vojarna, da se mora razvojačiti i napokon otpočeti živjeti životom civilnoga društva u zajednici s ostalim dijelovima Hrvatske i Slavonije.

Na skupštini se raspravljalo o više školsko-odgojnih tema: o unapređivanju rada učiteljskih škola, o ustroju i zadaći građanskih škola, o školskom redu i školskoj disciplini, o ulozi škole u gospodarskom prosvjećivanju naroda, o školskim udžbenicima, o obrazovnom i djelatnom liku suvremenog učitelja itd. Pojedini su diskutanti iznijeli niz svježih i zanimljivih pedagoških misli. Stjepan Basariček je, govoreći o pedagogiji, naglašavao da je pedagogija “i znanost i umjetnost”. (Druga obća..., 1874., 9) Tijekom trajanja skupštine održano je i nekoliko predavanja. Predavači su bili Josip Bobinac (“Narodno školstvo i XIX. vijek”), Stjepan Basariček (“Petar Pregradović i njegovo pjesničko djelo s pedagoškog stajališta”), Ante Löffler (“Tjelovježba u pučkoj školi”), Stjepan Pejaković (“Svilena buba i njezine bolesti”).

Te je godine, 14. listopada 1874., Hrvatski sabor prihvatio *Zakon ob ustroju pučkih škola i preparandijah za pučko učiteljstvo u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji*. (Sbornik zakonah..., 1974.) Bio je to moderan zakon, takav kakav su učitelji trebali i željeli i u čijoj su izradi najaktivnije sudjelovali. Te je godine – 19. listopada 1874. – otvoreno u Zagrebu i moderno hrvatsko *Sveučilište Franje Josipa I.* s tri fakulteta: Bogoslovnim, Filozofskim i Pravnim. Bio je predviđen i četvrti fakultet: *Medicinski*, ali on tada nije otvoren, jer za njegovo otvaranje i rad nisu još postojali potrebni uvjeti. Pri izboru profesorâ tog Sveučilišta vodilo se računa da oni budu iz svih hrvatskih zemalja, kako bi se i time pokazalo duhovno jedinstvo upravno razdvojene Hrvatske. Iz Dalmacije su izabrana dvojica: Natko Nodilo kao profesor srednjovjekovne povi-

jesti na Filozofskom fakultetu i Kosto Vojnović kao profesor kaznenog i građanskog prava na Pravnom fakultetu (Perić, 2000., 129).

Najveći politički događaj 1875., najuže povezan s rješavanjem *istočnoga pitanja*, bio je bosansko-hercegovački ustanak. Taj je ustanak imao velik odjek i u banskoj Hrvatskoj i u Dalmaciji. Bosansko-hercegovački kršćani su se tim ustankom htjeli osloboditi od višestoljetne turske vlasti, poticani na taj čin i sa zapada – iz Austro-Ugarske, i sa istoka – iz carske Rusije i kneževine Srbije. Mnoštvo izbjeglica s ustaničkih područja dospjelo je u pogranične dijelove banske Hrvatske i Dalmacije. Ugarska i austrijska vlada pomagale su i ustanike (oružjem, lijekovima, hranom i informacijama) i te izbjeglice (potrebnim im smještajem, prehranom i zdravstvenom skrbi). Bosansko-hercegovački Hrvati su željeli da se Bosna i Hercegovina, kad budu oslobođene, pridruže banskoj Hrvatskoj i Dalmaciji. Suprotno tome, bosansko-hercegovački Srbi su željeli da Bosna i Hercegovina, kad budu oslobođene, pridruže kneževini Srbiji. Na osnovi tih suprotnih političko-integracijskih težnji došlo je do sukoba između hrvatske političke misli i srpskih težnji, a kroz to i do političkih razmirica između Hrvata i Srba. Te razmirice nisu mimoišle ni učiteljstvo. Učitelji, Hrvati, podržavali su državotvorne koncepte hrvatskih političkih stranaka. Učitelji, Srbi, pristajali su uz političke težnje, emitirane iz Srbije. S obzirom na to da škola, po svojoj temeljnoj funkciji, nije smjela biti poligon nacionalnih sučeljavanja, učitelji, Hrvati, i učitelji, Srbi, su uglavnom podjednako nastojali da se ne povrjedi ta osnovna funkcija škole, da se u nju ne unosi stranačka politika, zadržavajući sebi pravo da izvan škole, u svom slobodnom vremenu, sudjeluju i u javnom političkom životu sa nacionalno-stranačkim bojama.

Na Berlinskom kongresu, održanom od 13. lipnja do 13. srpnja 1878., čije su odluke sa znatiželjom očekivali i hrvatski učitelji, zaključeno je: da Austro-Ugarska okupira Bosnu i Hercegovinu, i tamo, do daljnjega, uspostavi svoju okupacijsku vlast.

Treća opća učiteljska skupština 1878. godine u Osijeku

U sjeni tih događaja vršene su pripreme za održavanje III. opće hrvatske učiteljske skupštine. Ova je skupština, adekvatno pripremljena kao i prethodne dvije, održana 4., 5. i 6. rujna 1878. u Osijeku. Kad je skupština otvorena došlo je – pri izboru njena tročlanog predsjedateljstva: predsjedatelja i dvojice potpredsjedatelja – do kraće polemike. Na prijedlog: da od te trojice, jedan bude iz Hrvatske, jedan iz Slavonije, jedan iz Dalmacije (kako bi time bila zastupljena čitava Trojedna kraljevina Hrvatska, Slavonija i Dalmacija), reagirao je učitelj Ivan Jurković. On je kazao: kako su vladajući moćnici umjetno razjedinili hrvatski nacionalni prostor radi svojih političkih i drugih interesa i da tu razdjelu hrvatski učitelji ne trebaju oponašati, jer je u mislima i srcima hrvatskoga naroda, a time i hrvatskoga učiteljstva, jedna Hrvatska. Prema tome, predsjedateljstvo skupštine treba izabrati iz *jedne i jedinstvene kraljevine Hrvatske*, a ne po ključu: po jednog iz sve “tri kraljevine”. Tko god bude izabran – smatrao je Jurković – građanin je Hrvatske (bez obzira iz kojega je hrvatskoga kraja). Svoje je obrazloženje zaključio ovako: “Mi težimo za jedinstvom narodnim, ne smijemo dakle nigdje izdicati kojekakve pokrajinske interese, nego se moramo svugdje svijetu pokazati kao narod jedan, narod cjelovit, a ne razciepkan” (Treća obća..., 1878., 20 i 21). To je Jurkovićeva stajalište načelno bilo u redu. Jer, opće su hrvatske učiteljske skupštine imale zadaću da svojim smislom i porukom iskažu duhovno jedinstvo hrvatskoga naroda i privrženost hrvatskoj političkoj misli. Ali, tadašnja je hrvatska stvarnost bila takva da se hrvatski nacionalni prostor nalazio u dvije države: ugarskoj i austrijskoj, da je svaka od tih država imala svoje posebne zakone, pa i zasebne školske sustave. Trojednu su hrvatsku kraljevinu *de facto* sačinjavala tri dijela. Stoga – istaknuto je – bit će logično da u predsjedateljstvu skupštine budu predstavnici s cjelokupnog hrvatskoga prostora i da to ne treba doživljavati kao priznavanje postojeće podjele, već kao sastavljanje hrvatskoga jedinstva i hrvatske prirodne cjeline. Na osnovi takvog stajališta izabrani su u predsjedateljstvo skupštine Ivan Filipović (iz Hrvatske) kao predsjedatelj, te Mijat Stojanović (iz Slavonije) i Stjepan Buzolić (iz Dalmacije) kao potpredsjedatelji (Treća obća..., 1878., 23).

Na toj su se učiteljskoj skupštini – u skladu s hrvatskom političkom misli – čuli još neki politički tonovi. Stjepan Basariček se radovao oslobođenju Bosne i Hercegovine od osmanlijske vlasti i hvalio misiju austro-ugarske okupacijske uprave na bosansko-hercegovačkom tlu. Naglasio je da su i politička promišljanja hrvatskoga učiteljstva “potpuno slažu s onim zadatkom, što ga ima da vrši pobjedonosna naša vojska u Bosni i Hercegovini”. Tamo se stvaraju i uvjeti za potrebno prosvjetno djelovanje. Jer, obrazlagao je Basariček: “Trajno pako slobode nema bez prosvjete”.

(Treća obća..., 1878., 18 i 19) Davorin Trstenjak je zagovarao političnost škole. Smatrao je da apolitičnost nije u skladu s školskim odgojem i obrazovanjem. Učenik treba znati kojem narodu pripada i čemu teži njegov narod. Učitelji – prema Trstenjakovu zagovoru – trebaju biti i politički aktivni u sredini u kojoj žive i rade. (Treća obća..., 1878., 28) Pozdravljajući skupštinu u ime slovenskoga učiteljstva, učitelj Ivan Lapajne je podsjetio na hrvatsko-slovensku suradnju od Ljudevita Gaja i Stanka Vraza i dalje. I ovoj učiteljskoj skupštini – naglasio je on – “nije samo svrha pedagogijska znanost, nego i narodna uzajamna politika” (Treća obća..., 1878., 36).

Stjepan Buzolić je u svojoj raspravi isticao pedagošku, političku i stalešku važnost ovakvih općih učiteljskih skupština. On je nastojao da ta Treća opća hrvatska učiteljska skupština bude održana u Dalmaciji, ali vladajući politički čimbenici to nisu dopustili. Imao je dojam da se tadašnje prilike u Dalmaciji ipak popravljaju i da se više neće ponoviti onemogućavanje sastajanja sveukupnog hrvatskog učiteljstva i na tlu te južne hrvatske pokrajine: “Zrak se sada čisti (...). Ja mislim da već izčezavaju zapreke (...), te se nadam u Boga da ću doživjeti tu sreću da mi Dalmatinci svoju braću preko Velebita kod kuće pozdraviti uzmognemo, da im vratimo onu ljubaznost i srdačnost, kojom su oni nas eto već triput primili, da im vratimo milo za drago” (Treća obća..., 1878., 152).

Uvažavajući razložnost te Buzolićeve želje, predsjedavajući Ivan Filipović je upitao sudionike skupštine: jesu li za to da se Četvrta opća hrvatska učiteljska skupština održi 1881. u Dalmaciji? Jednodušan je odgovor bio: da! Na to je Filipović kazao da se i on osobno mnogo raduje tom novom susretu sveukupnog hrvatskog učiteljstva na dalmatinskom tlu, “među vrlom našom braćom”. Tom 1881. godinom – podsjetio je on – navršit će se 10-godišnjica općih hrvatskih učiteljskih skupština (Treća obća..., 1878., 153).

Među velikim brojem skupštini prispjelih pozdravnih brzojava iz raznih dijelova banske Hrvatske i Dalmacije, jedan je stigao i iz Istre – od učiteljstva iz Kastva (Treća obća..., 1878., 191).

Ugarska i austrijska vlast – iz svojih političkih razloga – nisu dopustile daljnje sazivanje i održavanje takvih općih hrvatskih učiteljskih skupština. Ta ih je zabranila zaustavila i ugušila. Dotad održane skupštine (*Prva*, *Druga* i *Treća*) ostale su u najljepšim uspomenama hrvatskoga učiteljstva i neizbrisivo ucrtane u povijest hrvatskoga školstva i hrvatske pedagoške misli. U tada neprirodno razjedinjenom hrvatskom narodu one su bile svojevrstan duhovni i politički vez između hrvatskoga sjevera i juga. U tome je i njihovo izuzetno važno političko, nacionalno integracijsko i modernizacijsko značenje. Uz pedagoške i staleške razloge, taj je vez snažno poticao

njihovo sazivanje i održavanje. Upravo zato taj je vez i njegov hrvatski nacionalno integracijski i modernizacijski smisao zasmetao vladajućem režimu, koji je zbog toga zabranio opće hrvatske skupštine i njihov daljnji život, a time i njihovu daljnju misiju u hrvatskome narodu.

Literatura

- Druga obća hrvatska učiteljska skupština u Petrinji 25., 26. i 27. kolovoza 1874.*, (1874.), Zagreb.
- Horvat, J. (1990.). *Politička povijest Hrvatske*, II., Zagreb: August Cesarec.
- Kisić, V. (1912.). *Listajući stare godišnjake...*, "Jubilarni broj Narodnog lista (II Nazionale) 1862.-1912.", Zadar.
- Manin, M. (2005.). *Hrvatski nacionalni pokreti u Istri na početku XX. stoljeća*, u: "Povijest Hrvata. Druga knjiga: od kraja 15. st. do kraja Prvog svjetskog rata, Zagreb: Školska knjiga.
- Novak, G. (1940). *Pokret za sjedinjenje Dalmacije sa Hrvatskom*, "Rad JAZU. Knj. 269", Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Pedesetgodišnjica Hrvatskog pedagoško-književnog zbora*, (1923.). Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Perić, I. (2000.) *Hrvatski državni sabor 1848.-2000., Drugi svezak: 1868.-1918.*, Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj* (ur.) Franković, D., (1958.), Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
- Prva obća hrvatska učiteljska skupština u Zagrebu 23., 24. i 25. kolovoza 1871.*, (1871.), Zagreb.
- Sbornik zakonah i naredbah valjanih za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju. Kom. X.*, (1874), Zagreb.
- Sirotković, H., (1967.). *Izborni red za Sabor 1861.*, "Rad JAZU. Knj. 347", Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Stota obljetnica II. opće hrvatske učiteljske skupštine* (1874.), (1976.), Petrinja: Pedagoško-književni zbor.
- Stota obljetnica III. opće hrvatske učiteljske skupštine* (1878.), (1981.), Osijek: Pedagoško-književni zbor.
- Szabo, A. (1987.). *Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu 1860.-1873.*, I., Zagreb: Filozofski fakultet.
- Šarinić, J. (1972.). *Nagodbena Hrvatska*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Šetić, N. (2011.). *Sto četrdeset godina Hrvatskog pedagoško-književnog zbora*, *Napredak*, 151, 3-4, 353-372.
- Šetić, N. (2005.a). *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama. Naša sloga 1870.-1915.*, Zagreb: Dom i svijet.
- Šetić, N. (2005.b). *Razmatranje tokova hrvatske nacionalne integracije u Istri*, *Časopis za suvremenu povijest*, 37, 3, 807-817.
- Treća obća hrvatska učiteljska skupština u Osijeku 4., 5. i 6. rujna 1878.*, (1878.), Zagreb.

- Valentić, M. (1981.) *Vojna krajina i pitanje njena sjedinjenja s Hrvatskom 1849.-1881.*, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Centar za povijesne znanosti Odjel za hrvatsku povijest, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske i Školska knjiga.
- Vrgoč, H. (2007.). *Naših sto trideset pet godina 1871.-2006.*, Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Žalac, T. (1983.). *Napredni pokreti i organizacije prosvjetnih radnika u Hrvatskoj 1865.-1981.*, Zagreb: Pedagoško-književni zbor.

General assemblies of Croatian teachers from 1871-1878 and their political and national integration significance

Abstract

Inspired by great periodic teachers' assemblies in Austria and Bohemia, Croatian teachers periodically gathered in this way and in their ranks Ivan Filipović, Skender Fabković, Mijat Stojanović, Stjepan Buzolić and others had the leading role.

A total of three general Croatian teachers' assemblies was held: the first one in 1871 in Zagreb, the second one in 1874 in Petrinja and the third one in 1878 in Osijek. The representatives of teachers from all Croatian lands took part in these assemblies. Croatian lands were not under the single administration. These lands, separated one from another, were located in the Hungarian part of the Hapsburg Monarchy (Croatia and Slavonia) and in the Austrian part of the Monarchy (Istria and Dalmatia). In such circumstances, the assembling of teachers from the entire Croatian territory also had, along with pedagogical and class purpose, a very important political and national integrative role. This assembling was a spiritual and political tie of separated parts of the Croatian people.

As such, these teachers' assemblies disturbed the Austrian-Hungarian regime, which prohibited their further convening and holding.

Key words: teachers' assemblies, school, Croatia, Austrian-Hungarian regime, Croatian national integration and modernization